SENSUL SIMPTOMULUI NEVROTIC

Ideea centrala – acesta reprezinta un fenomen cu sens, fenomen psihic ceea ce inseamna ca spre deosebire de psihiatria contemporana lui Freud care gasea un substrat cerebral pentru orice disfunctionalitate psihica, psihanaliza diminueaza pana la minimum rolul somaticului in cazul simptomului nevrotic. La actul ratat factorii psiho-fiziologici erau considerati de Freud doar conditiile favorizante, nici macar necesare si nicidecum cauze. In cazul visului Freud respinge teoriile somatice care considerau visul un fenomen inutil, ba chiar morbid si constatam in cazul simpotmului nevrotic ca Freud e consecvent considerand somaticul doar ca teren de manifestare pentru anumite conflicte psihice. Conceptul de disponibilitate somatica: acest termen e elaborat de Freud in legatura cu isteria si desemneaza urmatorul fenomen: conversia isterica se va manifesta nu oriunde, ci va alege un anumit organ sau zona datorita unor predispozitii innascute ale acestui organ sau datorita rolului pe care l-a avut in istoria individuala. Prin urmare, somaticul nu e constitutiv conflictului patogen, ci doar teren de manifestare.

***Ex**: Dora isi localizeaza simptomele isterice (afonie, tuse) in zona orala – gura, aparat fonator pentru ca in copilarie a fost o adevarata sugatoare adica si-a exercitat prelungit zona orala.*

Aceasta idee ca simptomul nevrotic e rezultatul unui conflict psihic inconstient are o semnificatie mult mai mare pentru psihanaliza decat conceptiile similare despre actul ratat si vis. Pentru ca psihanaliza fiind o psihoterapie conceptia despre etiologia simptomului nevrotic plaseaza psihanaliza intr-o anumita pozitie in randul disciplinelor terapeutice. Aceasta conceptie plaseaza psihanaliza in afara medicinei pentru ca tocmai simptomele nevrotice nu au cauze organice; intrucat insa psihanaliza a fost descoperita de un medic si practicantii au fost doar medici acest fapt a dus la plasarea gresita a psihanalizei in randurile disciplinelor medicale. In SUA, anii ’20 a avut loc un proces in care un psihanalist important Otto Rank a fost acuzat de practica medicala ilegala. Insusi Freud se simte obligat sa-si exprime punctul de vedere in legatura cu psihanaliza practicata de nemedici si o face intr-un studiu in care autorizeaza practicarea psihanalizei de nemedici argumentand ca formarea medicala exclusiv biologica ii face pe medici mai curand inapti.

Desi simptomul nevrotic apartine zonei patologicului, ca si visul si actul ratat simptomul nevrotic are o structura bietajata, adica are un continut manifest si unul latent ceea ce face posibila interpretarea, decriptarea simptomului dupa metoda interpretarii viselor. Un psihanalist important Otto Fenichel – “Teoria psihanalitica a nevrozelor” – subliniaza ca simptomul poate fi interpretat cu mijloacele interpretarii visului. Aceasta idee ca visul ofera cheia pentru interpretarea simptomului o formulase si Freud cu referire la simptomele obsesionale. Ca si in cazul viselor, sensul acestor simptome ne devine accesibil daca cautam verigile lipsa care s-au scufundat in inconstient prin punerea in legatura a simptomului cu viata pacientului.

***Ex**: un simptom – un impuls sinucigas. Continutul manifest: “peste imperativul de a promova examenul in prima sesiune poti sa treci, dar ce vei face de vei primi din interior ordinul de a-ti taia gatul cu briciul” – el a observat imediat ca acest ordin intra deja in vigoare, s-a precipitat catre dulap pentru a lua briciul apoi insa a gandit: “nu, asta ar fi prea simplu, trebuie sa te duci sa o*

omori pe batrana”. Apoi din cauza spaimei a cazut pe podea. – “Omul cu sobolani”. Continutul latent: pacientul lui Freud se afla in plina sesiune de examene si simtea lipsa iubitei sale care trebuia sa paraseasca Viena pentru a-si ingriji bunica bolnava. Fata de aceasta frustrare omul cu sobolani reactioneaza printr-un acces de furie inconstienta, urmat imediat de pedeapsa pentru gandurile sale distructive, respectiv de ideea sinuciderii. Deformarea care apare la nivelul continutului manifest consta in: in primul rand e vorba despre inversarea dintre cauza si efect (ideea pedepsei); in al doilea rand e constientizarea secundara a cauzei nemultumirii sale; in al treilea rand e izolarea cauzei de efect.

Primul dintre fenomenele cu participarea inconstientului majora descifrat de Freud e simpotmul nevrotic (“Studii asupra isteriei” – 1895). Pe baza teoriei simptomului, Freud dezvolta o teorie a visului – 1900 constatand ca visul e un fenomen identic cu simptomul in esenta si datorita acestui fapt poate fi interpretat asemeni simptomului. Intrucat in raport cu simptomul, visul e un fenomen mai clar, abordabil, interpretarea visului s-a servit de o tehnica care putea fi elaborata numai in legatura cu visul. Odata descris travaliul visului, Freud utilizeaza noile cunostinte obtinute in legatura cu visul pentru a intelege mai bine simptomul. Freud – simptomul nevrotic afecteaza durabil functiile psihice vitale (testarea realitatii, adaptarea sociala) in timp ce actul ratat afecteaza pasager functiile neesentiale. Simptomul nevrotic e asociat cu suferinta psihica, in timp ce actul ratat nu se afla in aceasta situatie.

IN CE CONSTA SENSUL LATENT AL SIMPTOMULUI NEVROTIC

Din punctul de vedere al psihanalizei freudiene la nivelul cel mai general, sensul simptomului e dat de un conflict inconstient intre anumite tendinte instinctuale si anumite cerinte culturale care interzic aceste tendinte. La Freud sensul simptomului e dat de conflicte oedipiene, adica conflicte psihice; complexul Oedip e complexul central al nevrozei. Agresivitatea – element constitutiv al conflictelor nevrotice. Nevoia de dependenta si nevoia de independenta. Factorii narcisici – pot intra in conflict cu ceilalti factori (sexualitatea, agresivitatea etc). Teoria nevrozei – teorie a conflictului. Complexul Oedip e o suma de reprezentari, sentimente si atitudini inconstiente care se instaleaza intre 3-6 ani si care in esenta consta in sentimente de dragoste si dorinta de posesie fata de parintele de sex opus si sentimente ostile fata de parintele de acelasi sex ce e considerat rival. Aceasta e forma pozitiva a complexului Oedip descrisa de mitul antic. Forma negativa – in care afectiunea si dorinta se indreapta catre parintele de acelasi sex, iar ostilitatea fata de parintele de sex opus. Orice persoana parcurge in copilarie aceasta etapa avand deci sentimente si dorinte incestuoase (e universal). Interzicerea incestului a luat in plan filogenetic o perioada extrem de lunga de timp si cum in istoria individuala aceasta trecere se face in timp scurt e firesc ca foarte multe disfunctionalitati psihice sa fie legate de aceasta trecere de la natura la cultura.

COMPLEXUL OEDIP IN ISTERIE

In isterie sensul oedipian al conflictului inconstient e mai transparent decat in nevroza obsesionala. Daca analizam criza isterica cu metoda

interpretarii visului vom descoperi ca elementele acestei crize sunt expresii deformate ale complexului Oedip si a derivatelor acestui complex.

Otto Fenichel – "*Cateodata criza isterica isi tradeaza caracterul sexual si se termina printr-un veritabil orgasm. In alte cazuri criza nu are aceeasi semnificatie, dar poate pune in scena anumite aspecte ale sarcinii sau nasterii. Exemplul clasic pentru aceasta e pseudo sarcina isterica*".

Partea de natura din conflictul isteric o reprezinta fixatia fata de tendintele incestuoase, iar legea culturala o reprezinta interzicerea acestor tendinte incestuoase. Datorita fortei fixatiilor pe care istericul le are fata de tendintele incestuoase, ori de cate ori in viata adulta se va lovi de obstacole in viata afectiva si sexuala se va intoarce la fixatiile infantile ceea ce va reactualiza conflictele oedipiene ce se rezolva prin simptom reprezentand o formatiune de compromis care incearca sa satisfaca atat tendinta instinctuala cat si legea culturala. Se considera ca in simptomul isteric precumpaneste elementul de satisfacere, in timp ce in simptomul obsesional precumpaneste elementul de restrictie. Nu intotdeauna legatura dintre simptomul isteric si complexul Oedip e nemijlocita; e posibil ca intre simptomul adultului si fantasmele oedipiene se pot insera unul sau mai multe elemente intermediare. Aceste elemente intermediare care pot ingreuna intelegerea, pot fi de natura pregenitala.

Ex: *o pacienta care ori de cate ori manca peste imediat apareau greturi si vomismente. Explicatia ei: ar fi fost o reactie la cruzimea pe care o presupune actul de a manca animale si in special pesti pentru ca acestia au suferit. Interpretarea psihanalitica: precizare – in germana la intestinul pestelui se mai spune si "sede" care inseamna si suflet – pentru pacienta a manca peste care avea suflet echivala cu a manca sufletul tatalui ei care era mort. Aceasta idee de a incorpora pe cale orala sufletul tatalui e o deformare pregenitala a dorintei de a avea contact sexual cu tatal. Regurgitarea are valoarea simbolica a interzicerii incestului.*

SENSUL FOBIEI MICULUI HANS

Daca nevroza e expresia unui conflict intre anumite dimensiuni instinctuale si anumite cerinte culturale, atunci acest conflict nu apare doar la varsta maturitatii care se manifesta inca din copilarie. Pe legatura dintre nevroza adulta si cea infantila se bazeaza terapia psihanalitica in sensul ca in cadrul psihanalizei nevroza adulta se transforma in nevroza de transfer, adica infantila care de data asta il are ca punct de referinta pe psihanalist. Acest transfer permite interventia colectiva psihanalistului.

In istoria psihanalizei, psihanalizarea copiilor intervine cam la 10 ani de la inceput si se produce pentru prima data: primul pacient copil e tratat prin intermediul tatalui. Pe parcursul acestui tratament indirect Freud intervine direct o singura data cand Hans e adus la Freud.

PSIHANALIZA COPILULUI

Ulterior psihanaliza copilului devine tot mai importanta, iar in Occidentul contemporan e la fel de importanta ca psihanaliza adultului. Marile innoiri in psihanaliza vin dinspre psihanaliza copilului - Melanie Klein care pe

baza psihanalizei copilului revolutioneaza psihanaliza si introduce teoria relatiei cu obiectele.

SENSUL SIMPTOMULUI NEVROTIC. SENSUL FOBIEI MICULUI HANS

Cazul micului Hans – publicat in 1908 – ramane ca un model de psihanaliza a unui copil cat si model de analiza a sensului unui simptom nevrotic.

Baietelul de 5 ani este pe deplin sanatos din punct de vedere somatic. Fobia pe care o dezvolta fiind un simptom cu determinare psihica. Aceasta precizare are un caracter polemic si anume conceptia psihiatrica dominanta la acel moment – determinismul somatic al oricarei disfunctii psihice. Calificativul obisnuit era de degenerescenta organica. Aparitia fobiei este precedata de o stare de teama, frica fara obiect. De ex: intr-o zi, aflat cu bona la plimbare in parc incepe sa planga si cere sa fie dus acasa pentru a fi alintat de mama sa. Ajuns acasa nu vrea sa se separe de mama, iar seara fobia prinde conturul ei. Continutul fobiei: Hans se teme sa nu fie muscat pe strada de un cal. In momentul de accentuare a fobiei se teme ca acel cal ar putea intra in camera sa si sa-l atace acolo. In momentul de maxima intensitate Hans refuza sa iasa pe strada, iar uneori refuza sa iasa din casa. Alaturi de aceasta dimensiune principala a fobiei mai apar si elemente adiacente, toate inrudite cu primul aspect: la gradina zoologica ii este frica de animalele mari, ii mai este frica de carutele, camioanele incarcate cu multe pachete, ii este frica de posibila prabusire a calului. Sensul simptomului fara o analiza de tip psihanalitic e pe deplin inaccesibil constiintei pacientului cat si constiintei celor din jur, asta pentru ca Hans nu avusese niciodata vreo experienta negativa cu vreunul din animalele sau obiectele care-i provocau frica. Sensul simptomului care s-a revelat prin analiza trebuie cautat la nivelul inconstientului, mai precis in constelatia oedipiana pe terenul careia se declanseaza fobia lui Hans. Freud il numeste pe Hans un mic Oedip. Una dintre cele mai semnificative manifestari ale problematicii oedipiene la Hans poate fi considerata fantasma cu girafe. Ea ilustreaza curentii / tendintele afective caracteristice pentru triunghiul oedipian. Aceasta fantasma foarte transparenta are urmatorul continut manifest: “Noaptea erau in camera o girafa mare si una sifonata si cea mare a tipat pentru ca am luat-o pe cea sifonata. Atunci ea a inceput sa tipe incontinuu si apoi eu m-am asezat pe girafa sifonata.” In aceasta fantasma se reflecta tandretea si dorinta pe care o nutreste Hans pentru mama care este girafa sifonata cat si interventia interdictiva a tatalui – girafa cea mare. Sens latent: ar putea fi formulat ca referindu-se la ambivalenta afectiva fata de tata. Tatal lui Hans si tatal in general pentru orice barbat nu este doar un obiect al iubirii, ci in faza oedipiana el se transforma intr-un rival fata de care micul Hans si orice baiat resimte gelozie si ostilitate. Insa aceste sentimente negative nu au un camp prea mare de manifestare fiind refulate de doi factori: in primul rand ele sunt refulate de sentimentele pozitive fata de tata si in al doilea rand sunt refulate datorita raportului de forte dintre tata si fiu, raport de forte defavorabile fiului. Alaturi de refulare pentru a se constitui fobia mai sunt necesare doua momente: proiectia si deplasarea. Agresivitatea pe care o resimte Hans fata de tatal sau si de care nu este constient pentru ca ea este refulata este proiectata asupra tatalui sau si apoi deplasata asupra unui obiect de substitutie (calul). Prin urmare frica de a nu fi muscat pe strada de un cal exprima de fapt frica de pedeapsa paterna

pentru activitatile sale autoerotice pe care ele le desfasoara animat de dorinta pentru mama sa. Amenintarea efectiva cu castrarea – respectiv ca o sa-si piarda membrul – nu este formulata de tata, ci de mama sa. Frica de animalele de la zoo este o alta forma pe care o imbraca frica de castrare pentru ca discrepanta dintre penisul sau si cel al animalelor mari de la zoo il facea sa-i fie teama sa nu fi fost castrat. Frica de posibila prabusire a calului exprima dorinta ca tatal sau sa cada si sa moara.

NEVROZA CA NEGATIV AL PERVERSIUNII

Freud, in cazul Dora – dupa ce descopera ca in spatele simptomului Dorei, tusea nervoasa, se afla o fantasma inconstienta, Freud formuleaza aceasta idee care in esenta inseamna ca la conflictul patogen participa mai putin sexualitatea adulta si mai mult cea infantila adica acea sexualitate numita in mod curent – perversa. “Psihonevrozele sunt negativul perversiunii. Fortele motrice pentru construirea simptomului isteric sunt furnizate nu numai de sexualitatea normala refulata ci si de tendintele perverse inconstiente.” Fantasma inconstienta care se afla in spatele simptomului Dorei era o situatie de satisfactie sexuala, o situatie de felatio. Aceasta fantasma era legata de o fixatie infantila la satisfactia orala. Astfel de fantasme putand provoca la adult simptome nevrotice. “Iata ca aceasta fantasma perversa despre sugerea penisului are cea mai candida origine. Ea este refacerea unei impresii pe care o putem numi preistorica si anume impresia sugarului afalat la sanul mamei.”

COMPLEXUL OEDIP IN NEVROZA OBSESIONALA

In conceptia psihanalitica nevroza obsesionala are la baza tot continuturi inconstiente legate de complexul Oedip (si prin nevroza obsesionala conflictul care sta la baza e conflictul oedipian). Deosebirea fata de isterie consta in modul in care individul se apara de acest conflict oedipian. Daca pentru isteric combaterea tendintelor incestuoase se realizeaza in copilarie prin refulare, in cazul nevrozei obsesionale mecanismul de aparare este regresia la stadiul anterior de evolutie a libidoului si anume la stadiul sadic-anal. De aici imaginea specifica si uneori stranie pe care o au simptomele obsesionale. Uneori aceste simptome al nevrozei obsesionale exprima satisfacerea tendintelor oedipiene intr-o maniera caracteristica fazei sadic-anale definita printre altele de o agresivitate puternica si chiar de cruzime.

Otto Fenichel – un pacient care era dominat de doua obsesii:

1. De cate ori vedea o femeie se simtea constrans interior sa gandeasca: as putea ucide aceasta femeie;
2. Ori de cate ori vedea un cutit se simtea constrans interior sa gandeasca: as putea sa-mi tai penisul.

Sensul inconstient al primei obsesii este: la un prim nivel de profunzime era vorba de dorinta de a-si ucide mama, iar extinderea acestei dorinte la toate femeile era o deformare, o mascare prin generalizare. La un al doilea nivel de profunzime – trimite la dorinta incestuoasa fata de mama exprimata in maniera sadic-anala adica in maniera cruzimii.

A doua obsesie corelata cu prima exprima pedeapsa pentru dorintele incestuoase.

Ca agresivitatea foarte intensa este o caracteristica a stadiului sadic-anal si a obsesionalilor in genere fie ca au simptome fie ca au doar trasaturi de caracter, o demonstreaza un simptom celebru – marea temere obsesiva a omului cu sobolani – unul dintre pacientii lui Freud. Apelul la tratamentul psihanalitic i-a fost impus de caracterul aberant al simptomului. Aflandu-se concentrat ca ofiter in rezerva, pacientul asculta intr-o calatorie cu trenul relatarea unui coleg despre o cumplita pedeapsa orientala (care consta in: peste fesele condamnatului se pune un vas cu sobolani care patrund sfredelind in anus). Imediat ce a auzit aceasta relatare pacientul s-a gandit ca aceasta pedeapsa ar putea fi aplicata persoanelor celor mai apropiate – tatalui si prietenei sale. Tatal pacientului era mort de 9 ani. Agresivitatea fata de tata s-a manifestat in mai multe randuri pe parcursul vietii pacientului. La 12 ani indragostindu-se de o tovarasa de joaca care nu-i raspundea la sentimente i-a trecut prin minte ca daca lui i s-ar intampla o nenorocire (moartea tatalui) poate ca prietena sa ar fi fost mai afectuoasa. Cu 6 luni inainte de moartea tatalui i-a trecut prin minte: daca moare tata voi avea mijloacele sa ma casatoresc cu doamna X ca imediat dupa aceea sa apara gandul punitiv: gandul ca tatal sau ar trebui sa-l dezmosteneasca. Permanenta gandurilor ucigase la adresa tatalui indica faptul ca natura relatiei cu tatal a fost decisiva pentru aparitia nevrozei sale. Conform ipotezei lui Freud confirmata de anumite relatari ale mamei pacientului, in jurul varstei de 6 ani pacientul a fost sever pedepsit de tatal sau pentru activitati masturbatorii. Pedeapsa aceasta a pus capat activitatilor autoerotice specifice complexului Oedip, dar in acelasi timp a determinat regresia la stadiul sadic-anal, stadiul de dezvoltare psihosexuala caracterizat de o puternica agresivitate. Ca aceasta agresivitate a omului cu sobolani nu este produsul resentimentului fata de tata o dovedeste faptul ca aceeasi agresivitate o dezvolta pacientul si fata de iubita sa fara ca in relatia lor sa existe vreun element traumatic.

Ex*: intr-o vacanta de vara care debuteaza cu o cearta obisnuita a celor doi, omul cu sobolani produce mai multe simptome succesive alimentate toate din tendinte agresive de o mare intensitate fata de iubita sa. Una dintre compulsiile pe care o resimte in timpul unei plimbari cu vaporul: nu trebuie sa i se intample ceva, in plan comportamental manifestandu-se prin insistenta ca iubita sa sa-si puna gluga. Ideea latenta care se afla in spatele acestui simptom avea sensul contrar – dorinta de a i se intampla ceva grav. O alta compulsie: constrangerea interioara de a numara pana la 40 sau 50 in timpul furtunilor. Si ea avea in spate intentii distructive la adresa prietenei sale. Freud comenteaza astfel: "Stim ca tendintele ostile ale pacientului nostru sunt extrem de violente asemanatoare unei furii fara sens si consideram ca in ciuda impacarii ulterioare cu prietena sa aceasta furie a contribuit la formarea de simptome."*

O alta caracteristica a stadiului sadic-anal este ambivalenta afectiva foarte pronuntata. Asta inseamna ca subiectul nutreste fata de aceeasi persoana sentimente pozitive si negative de intensitate egala. Aceasta ambivalenta afectiva se manifesta la omul cu sobolani printr-un simptom bifazic. Aflandu-se pe strada in ziua plecarii din statiune a iubitei sale pacientul lui Freud loveste in timpul mersului o piatra cu piciorul si imediat se simte constrans interior sa o ridice si sa o inlature din drum justificandu-si actiunea prin ideea ca vrea sa impiedice producerea unui accident, prietena sa urma sa treaca prin acel loc cu trasura. Dupa cateva minute apare un al doilea simptom care a constat in a pune piatra de unde o luase tot ca urmare a unei constrangeri interioare justificandu-

si actiunea prin ideea ca primul gest a fost absurd. Acest simptom in doi timpi exprima dualitatea atitudinilor afective a pacientului fata de prietena sa.

Dovada experimentala (Fenichel) – ca nevroza obsesionala este legata de regresia la stadiul sadic-anal. Caz al lui Freud descris in studiul “Predispozitia la nevroza obsesionala” in care una si aceeasi pacienta inlocuieste o nevroza de angoasa de care suferea de mai multi ani cu o nevroza obsesionala grava. Aceasta inlocuire a fost posibila pentru ca pacienta avea doua puncte de fixatie: unul pe stadiul falic si altul in stadiul sadic-anal. Prima nevroza – cea de angoasa – a aparut dupa multi ani de viata satisfacatoare ca o reactie la o frustrare majora si anume imposibilitatea de a avea copii cu barbatul iubit – sotul ei. Conflictul patogen a avut ca termeni opusi pe de o parte tendintele erotice exprimate fantasmatic asociate dorintei de a avea copii si pe de alta parte normele morale referitoare la fidelitate si familie. Nevroza obsesionala a aparut dupa devalorizarea vietii genitale datorita impotentei sotului. Principalele simptome erau: o penibila obsesie de a se spala si masuri preventive severe fata de grave prejudicii pe care ar fi putut sa le aduca celor apropiati. Ambele simptome obsesionale exprimau formatiuni reactionale fata de impulsuri erotice anale si fata de tendinte sadice.